

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

DESPRE INEFICACITATEA LEGATELOR – REVOCAREA JUDECĂTOREASCĂ A LEGATELOR (PARTEA A III-A)¹

Ioana NICOLAE

Universitatea Transilvania din Braşov
Facultatea de Drept

Abstract

The first part of the study dedicated to the ineffectiveness of the bequests analyzed the nullity of the bequest, and in part, the revocation of bequests, more specifically, the voluntary revocation of the bequest, following that in this second part of the study we presented the tacit revocation of the bequest and in the present study we analyzed the judicial revocation of the bequest.

Keywords: *bequest, ineffectiveness of the bequest, judicial revocation of the bequest.*

1. Noţiunea şi cauzele de revocare judecătorească a legatelor

Revocarea judecătorească a legatelor constituie o sancţiune (respectiv o cauză de ineficacitate a legatelor) ce survine ca urmare a săvârşirii de către legatar a unor fapte culpabile, în anumite cazuri expres şi limitativ prevăzute de lege.

Se impune a preciza că faptele ce atrag revocarea judecătorească a legatelor pot fi săvârşite de legatar atât înainte, cât şi după deschiderea moştenirii.

Ceea ce este specific constă în faptul că revocarea judecătorească a legatelor se pronunţă exclusiv de instanţa de judecată, la cererea persoanei interesate, după decesul testatorului. Cu toate acestea se admite că revocarea judecătorească a legatelor poate fi solicitată de persoanele interesate, atât pe cale de acţiune, cât şi pe cale de excepţie; neexistând însă dispoziţii legale speciale [asemănătoare, spre exemplu, celor înscrise în art. 1.094 alin. (2) C. civ. şi art. 1.095 alin. (3) C. civ. în materia

¹ Prezenta parte reprezintă o dezvoltare şi adăugire la materialul publicat anterior în lucrarea intitulată *Devoluţiunea legală şi testamentară a moştenirii*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2016.

reducțiunii liberalităților excesive], înseamnă că, sub aspect procesual, urmează a se aplica dreptul comun; prin urmare, dacă procesul civil este declanșat de legatar, solicitând, de pildă, predarea legatului sau partajul succesoral, revocarea legatului invocată de către pârât nu are caracterul unei simple apărări (pentru care întâmpinarea ar fi suficientă), ci al unei pretenții în legătură cu cererea reclamantului, care presupune, potrivit art. 209 alin. (1) C. proc. civ., formularea unei cereri reconvenționale².

Potrivit art. 1.069 C. civ., constituie cauze de revocare judecătorească a legatelor:

- neîndeplinirea, de regulă, imputabilă, a sarcinii de către legatar;
- ingratitudea legatarului.

În acest context se impune a preciza că refuzul de alimente nu constituie o cauză de revocare judecătorească a legatului, întrucât actul de ultimă voință produce efecte numai după decesul testatorului, iar legatarul nu poate avea obligații alimentare anterior acestui moment; dacă legatarul avea, în temeiul legii, potrivit art. 513 C. civ., obligația de a asigura testatorului întreținerea, iar acesta nu o execută, testatorul are facultatea ca, până în ultimul moment al vieții, să revoce voluntar, expres sau tacit, legatul făcut³.

Revocarea judecătorească a legatelor constituie o cauză de ineficacitate, dar care se deosebește de celelalte cauze de ineficacitate, după cum urmează: de revocarea voluntară (care se datorează intenției dispunătorului), nulitate (cauzele de nulitate sunt contemporane întocmirii actului de ultimă voință) ori caducitate (în acest caz nu există vreo culpă a legatarului). Trebuie reținut faptul că revocarea judecătorească a legatelor nu are la origine manifestarea de voință a testatorului, ci, de regulă, anumite fapte culpabile săvârșite de legatar, care potrivit voinței legiuitorului atrag revocarea legatelor la solicitarea persoanelor interesate, după moartea testatorului.

Situațiile în care intervine revocarea judecătorească a legatelor sunt aceleași, cu anumite particularități, ca și în situația revocării donațiilor, respectiv: neîndeplinirea sarcinilor și ingratitudea legatarului.

Vom analiza, în cele ce urmează, cauzele de revocare judecătorească a legatelor.

2. Revocarea judecătorească pentru neîndeplinirea sarcinilor

Testatorul are facultatea de a institui prin actul său de ultimă voință sarcini pe care legatarul să le îndeplinească. În limita sarcinilor instituite, testamentul reprezintă un act sinalagmatic, sub condiție rezolutorie⁴. Dacă legatarul acceptă legatul, are obligația de a îndeplini sarcinile impuse, după deschiderea moștenirii. În caz de

² G. Boroi, C.A. Angheliescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, ed. a 6-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2021, pp. 651-652.

³ G. Boroi, C.A. Angheliescu, I. Nicolae, *op. cit.*, p. 652.

⁴ A. Bacaci. Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 124.

neîndeplinire culpabilă a sarcinilor impuse de testator, se poate cere de către persoanele interesate revocarea legatului. Dar nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că persoanele interesate pot cere în justiție executarea silită a sarcinii impuse de testator. Persoanele interesate sunt terțul beneficiar al sarcinii, creditorii beneficiarului sarcinii sau executorul testamentar.

Așa cum s-a subliniat în doctrină⁵, dacă legatul ar impune beneficiarului liberalității o anumită conduită, pe care acesta să o aibă în timpul vieții lui *de cuius*, nerespectarea acesteia nu poate atrage revocarea legatului, ci, eventual, ar putea ridica problema validității legatului, sub aspectul cauzei liberalității.

În ceea ce privește revocarea judecătorească a legatelor, arătăm că aceasta poate fi solicitată, ca regulă, în caz de neexecutare culpabilă din partea legatarului, nu și atunci când neexecutarea are drept cauză forța majoră sau un caz fortuit⁶, deoarece potrivit art. 1.069 alin. (1) teza finală C. civ. „(...) neîndeplinirea fortuită a sarcinii poate atrage revocarea numai dacă, potrivit voinței testatorului, eficacitatea legatului este condiționată de executarea sarcinii”. Așadar, prin excepție de la regula enunțată anterior, este posibil, ca în ipoteza în care testatorul a condiționat eficacitatea legatului de îndeplinirea sarcinii, revocarea să opereze chiar dacă se produce din pricina cazului fortuit sau celui de forță majoră, nedatorându-se atitudinii culpabile a legatarului. În acest caz, neexecutarea cauzată de forța majoră sau cazul fortuit are semnificația realizării condiției rezolutorii, sarcina fiind privită de dispunător ca o condiție rezolutorie a legatului.

În ceea ce privește acțiunea în revocarea legatelor pentru neîndeplinirea sarcinii, aceasta poate fi formulată pe cale principală sau opusă pe cale de excepție, de către persoanele interesate care justifică un interes legitim. Astfel, acțiunea poate fi formulată sau opusă pe cale de excepție, de către moștenitorii legali, fără a avea relevanță dacă sunt rezervatari sau nu, legatarii universali, legatarii cu titlu universal și în anumite situații, chiar de legatarii cu titlu particular, precum și creditorii acestor persoane, pe calea acțiunii oblice. O astfel de acțiune nu va putea fi promovată de executorul testamentar, el având doar obligația de a depune diligențe pentru executarea clauzelor testamentare. Pentru a exemplifica în ce situație legatarul cu titlu particular justifică interes în promovarea acțiunii, arătăm că, în ipoteza unui legat cu titlu particular conjunctiv, de revocarea legatului va profita acesta și deci se încadrează în categoria persoanelor interesate în promovarea acțiunii. Interesul există și dacă, spre exemplu, legatarul cu titlu particular a fost însărcinat cu executarea legatului respectiv⁷. În schimb, terțul beneficiar al sarcinii nu poate exercita acțiunea în revocarea legatului pe motiv de neîndeplinire a sarcinii decât în

⁵ J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 149.

⁶ În același sens, a se vedea M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei RSR, București, 1981, p. 269.

⁷ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. III, Ed. All, București, 1998, p. 634, nr. 1519.

situația în care are și calitatea de moștenitor legal al lui *de cuius* și în acel caz ar justifica interes, respectiv va profita de revocarea legatului, iar partea ce-i revine ca moștenitor legal din legatul revocat este mai valoroasă decât sarcina. Astfel, dacă beneficiarul sarcinii este totodată și moștenitor legal al defunctului, el are dreptul de a opta între a cere revocarea legatului și executarea sarcinii, justificând interes în ambele situații. Dacă terțul beneficiar nu este însă și moștenitor legal, el va putea cere doar executarea silită a sarcinii stipulate în favoarea sa, nejustificând niciun interes în a cere revocarea legatului.

Instanța sesizată cu o acțiune în revocarea judecătorească a legatului va analiza în ce măsură neîndeplinirea sarcinii impune sancțiunea revocării, iar dacă se constată o neîndeplinire parțială, va putea revoca legatul parțial, dar nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că instanța va putea acorda legatarului termen de grație, în caz de întârziere în executarea sarcinii.

Revocarea legatului pentru neexecutarea sarcinilor nu poate fi decât judiciară, iar o eventuală clauză care să stipuleze că, în caz de neîndeplinire a sarcinilor impuse legatarului, acesta este revocat, nu produce nici un efect⁸.

Art. 1.070 C. civ. prevede că „dreptul la acțiunea în revocarea judecătorească a legatului se prescrie în termen de un an de la data la care moștenitorul a cunoscut fapta de ingraturitate sau, după caz, de la data la care sarcina trebuia executată”. Așadar, acțiunea în revocare a legatului pentru neîndeplinirea sarcinii este prescrip-tibilă în termen de un an. Dreptul la acțiune începe să curgă de la momentul la care sarcina trebuia executată. În ipoteza în care nu este stabilit un termen de îndeplinire a sarcinii, termenul de prescripție începe să curgă de la data deschiderii moștenirii, care coincide cu momentul la care legatul cu sarcină începe să producă efecte.

Precizăm, de asemenea, că testatorul poate înlătura prin testament, în mod valabil, promovarea acțiunii în revocarea judecătorească a legatului pentru neîndeplinirea sarcinii, persoanele interesate având deschisă doar calea acțiunii în execu-tarea sarcinii⁹.

3. Revocarea judecătorească pentru ingraturitate

Potrivit art. 1.069 alin. (2) C. civ., „revocarea judecătorească a legatului poate fi solicitată și pentru ingraturitate în următoarele cazuri:

- a) dacă legatarul a atentat la viața testatorului, a unei persoane apropiate lui sau, știind că alții intenționează să atenteze, nu l-a înștiințat;
- b) dacă legatarul se face vinovat de fapte penale, cruzimi sau injurii grave față de testator ori de injurii grave la adresa memoriei testatorului”.

⁸ J. Kocis, P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 149.

⁹ G. Boroi, C.A. Angheliescu, I. Nicolae, *op. cit.*, p. 652.

Așadar, revocarea judecătorească a legatului intervine în cazurile enunțate, acestea fiind expres și limitativ prevăzute de lege, pe care le vom analiza în cele ce urmează, în funcție de momentul săvârșirii faptelor culpabile, respectiv în timpul vieții testatorului sau ulterior morții acestuia.

În timpul vieții testatorului, situația în care legatarul atentează la viața acestuia, a unei persoane apropiate acestuia sau, știind că alții intenționează să atenteze, nu-l înștiințează, alături de săvârșirea de fapte penale, cruzimi sau injurii grave față de testator, atrage posibilitatea ca instanța de judecată să revoce legatul.

În ceea ce privește atentatul la viața testatorului sau a unei persoane apropiate acestuia, nu este necesar să existe o condamnare penală, fiind suficient să se stabilească intenția de a ucide a legatarului, fie împotriva testatorului, fie împotriva unei persoane apropiate acestuia. Sunt considerate a fi persoane apropiate testatorului rudele acestuia, afini, soțul, partenerul de viață, o anumită persoană apropiată testatorului etc. Se remarcă faptul că persoanele apropiate testatorului nu trebuie să aibă neapărat calitatea de succesibili, cum se cere în ipoteza nedemnității. Ceea ce trebuie stabilit și dovedit este intenția legatarului de a ucide, respectiv discernământul acestuia la momentul săvârșirii faptei. În ipoteza în care fapta este săvârșită din culpă, nu intervine revocarea judecătorească a legatului. Revocarea legatului intervine și în cazul în care legatarul a cunoscut că anumite persoane urmează să atenteze la viața testatorului sau a unei/unor persoane apropiate acestuia, și nu l-a înștiințat.

Cazurile de ingratitudine la care se referă legiuitorul sunt:

- fapte penale, adică infracțiuni săvârșite de legatar împotriva persoanei testatorului și a patrimoniului acestuia. Nu este necesar să existe o hotărâre judecătorească penală de condamnare;

- cruzimi, adică acele fapte săvârșite de natură a provoca suferințe fizice și psihice testatorului;

- injurii grave, adică fapte grave săvârșite de legatar care aduc atingere onoarei sau reputației testatorului prin cuvinte, gesturi sau acte jignitoare. Gravitatea injuriilor va fi apreciată de instanță sesizată cu o astfel de acțiune judiciară.

Cum s-a arătat în doctrină¹⁰, se remarcă o suprapunere aproape totală între cauzele ce atrag nedemnitățile succesorală și cele ce privesc revocarea judecătorească a legatului pentru ingratitudine, arătându-se că atentatul la viața testatorului sau a altui succesibil al acestuia, faptele penale, cruzimile și injuriile grave pot atrage atât nedemnitățile, cât și revocarea legatului pentru ingratitudine, în acest din urmă caz dacă nedemnul a fost iertat potrivit legii de către testator. Astfel, săvârșirea faptelor de ingratitudine enumerate anterior este susceptibilă de a atrage atât nedemnitățile, cât și revocarea judecătorească a legatului. Suprapunerea între nedemnitățile și revocarea judecătorească nu este totală, având în vedere că revocarea pentru ingratitudine intervine și în alte situații, respectiv în cazul în care legatarul atentează la

¹⁰ I. Genoiu, *Dreptul la moștenire în Codul civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 178; A. Bacaci. Gh. Comăniță, *op. cit.*, p. 125.

viața unei persoane apropiate testatorului, dacă legatarul nu-l înștiințează pe testator de atentatul la viața sa sau a unei persoane apropiate acestuia, precum și în cazul săvârșirii de fapte penale sau injurii grave aduse testatorului.

Sanțiunea revocării legatului pentru cauzele anunțate anterior intervine și atunci când legatarul nu a cunoscut existența legatului făcut în favoarea sa, ceea ce face ca aceasta să se apropie de sanțiunea nedemnității (doar că, de regulă în cazul nedemnității trebuie să existe o hotărâre penală definitivă de condamnare).

După moartea testatorului, revocarea judecătorească poate interveni dacă legatarul se face vinovat de injurii grave la adresa memoriei testatorului. Injuriile grave aduse memoriei testatorului reprezintă atingeri ale unor drepturi ale personalității testatorului, spre exemplu, onoare, demnitate etc., drepturi care subzistă și ulterior decesului lui *de cuius* și care justifică, așadar, revocarea legatului pentru ingratitude¹¹.

Acțiunea în revocarea legatului pentru ingratitude sau invocarea acesteia pe calea excepției poate fi făcută după deschiderea moștenirii de către persoanele interesate, adică de către acelea care, în caz de admitere, profită de efectele revocării legatului. Persoanele interesate sunt: moștenitorii legali, legatarii universalii, legatarii cu titlu universal sau legatarii cu titlu particular care pot justifica interes în acest sens iar acțiunea se promovează împotriva persoanei care se face vinovată de săvârșirea faptelor de ingratitude. Apreciem că survenirea decesului legatarului care se face vinovat de ingratitude în timpul soluționării acțiunii, permite continuarea acesteia împotriva moștenitorilor săi. Spre exemplu, faptele imputate legatarii (care nu a consultat familia defunctului, respectiv pe fosta soție de care era despărțit de 20 de ani, pe finii și pe sora defunctului privind înmormântarea și incinerarea) nu fac parte dintre faptele grave care să fi adus atingere memoriei defunctului¹². Acțiunea judiciară în revocarea legatelor pentru ingratitude urmează, în principiu, regulile instituite în materia revocării donațiilor (ca, de altfel, și acțiunea în revocare pentru neîndeplinirea sarcinilor analizată anterior).

Textul art. 1.070 C. civ. prevede că dreptul la acțiunea în revocarea judecătorească a legatului se prescrie în termen de un an de la data la care moștenitorul a cunoscut fapta de ingratitude.

4. Concluzii

Revocarea judecătorească a legatelor constituie o sancțiune, respectiv o cauză de ineficacitate a legatelor, ce survine ca urmare a săvârșirii de către legatar a unor fapte culpabile, în anumite cazuri expres și limitativ prevăzute de lege. Am analizat în prezentul studiu atât revocarea judecătorească pentru neîndeplinirea sarcinilor, cât și revocarea judecătorească pentru ingratitude, punctând particularitățile acestora.

¹¹ J. Kocis, P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 151.

¹² Trib. Bacău, dec. civ. nr. 3/2014, Indaco Lege5, *apud* Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 177.

Bibliografie:

- A. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Ed. Universul Juridic, București, 2013;
- G. Boroș, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, ed. a 6-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2021;
- Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Universul Juridic, București, 2019;
- M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei RSR, București, 1981;
- I. Genoiu, *Dreptul la moștenire în Codul civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2013;
- C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. III, Ed. All, București, 1998;
- J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
- I. Nicolae, *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.